

บทที่ ๓

การประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอริยาบท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการใช้หลักอริยาบท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา โดยหลักอริยาบท ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ประวัติโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา
๒. หลักอริยาบท ๔ สำหรับบริหารสถานศึกษา
๓. กระบวนการหลักอริยาบท ๔ ในการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้
๔. การประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ให้สำเร็จในการทำงาน
๕. ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้หลักอริยาบท ๔ ในการจัดการเรียนรู้

๓.๑ ประวัติโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประวัติโรงเรียนโดยสังเขป^๑

โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษาเป็นโรงเรียนเอกชน ประเภทสามัญ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้ดำเนินการสอนมา เป็นเวลานาน ซึ่งประวัติความเป็นมา ดังนี้

โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษาเดิมชื่อโรงเรียนแสนเวียง ตั้งอยู่ที่อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๐๕ ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่อาคารเลขที่ ๖๑๕ ถนน รื่นรมย์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนบุญช่วยวิทยา โดยมีนาง บุญช่วย รื่นพงษ์กุล เป็นเจ้าของ ในปี ๒๕๐๐

ต่อมาได้โอนกิจการโรงเรียนให้นาง ศรีอุไร กิณวงศ์ เป็นผู้รับใบอนุญาต และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๔ ได้ย้ายสถานที่ตั้งโรงเรียนมาอาคารเลขที่ ๑๓๖/๑๙-๒๐ ซอยบ้าน มะขาม ถนนศรีจันทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จนถึงปัจจุบัน ลักษณะสถานที่ตั้งโรงเรียนจะตั้งอยู่ย่านชุมชนไม่แออัดนักเนื่องจากเป็นชุมชน ที่ขยายออกมาอยู่ที่ใหม่ นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงมีหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนตั้งอยู่หลายหน่วยงานด้วยกัน ด้านคมนาคมโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษาจะมีความสะดวกสบายมีรถประจำทางวิ่งผ่านเป็นประจำ การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนได้จัดสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด โดยเน้น ให้เด็กรักธรรมชาติรู้จักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความร่มรื่นสำหรับทุกคนที่พบเห็น โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๔๒๔๒๑ โทรสาร ๐๔๓-๒๔๑๒๐๐

e-mail : wannarat_suksa@hotmail.com

^๑ คู่มือแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา, โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑, ๒๕๕๕), เอกสารอัดสำเนา.

วิสัยทัศน์

ภายในปี ๒๕๕๓ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา มุ่งจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถทุกกลุ่มประสบการณ์ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ รวมทั้งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา อีกทั้งความรับผิดชอบ ในการการทำงานพร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยมอันดีงาม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ยึดมั่นและปฏิบัติตามการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจน พัฒนาบุคคลากรให้มีความรู้ ความสามารถดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ บริหารจัดการธุรการการเงิน อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล พร้อมทั้งให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาโรงเรียนทั้งความสัมพันธ์อันดีในการรู้ จักรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมด้วย

ตราประจำโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา

สีประจำโรงเรียน: สีแดง - สีขาว

ปรัชญาของโรงเรียน

“อบอุ่นใจ สร้างพลานามัย ให้การศึกษาดี กีฬาเด่น”

ข้อมูลนักเรียน

ตารางภาพที่ ๑ จำนวนนักเรียนระดับชั้นอนุบาลและระดับประถมศึกษา ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีทั้งหมด ๔๑๗ คน ชาย จำนวน ๒๐๕ คน หญิง จำนวน ๒๑๔ คน จำแนกตามเพศและระดับชั้น ดังนี้

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน			จำนวนห้องเรียน
	ชาย	หญิง	รวม	
อนุบาลปีที่ ๑	๓๐	๔๑	๗๑	๒
อนุบาลปีที่ ๒	๒๕	๒๐	๔๕	๒
อนุบาลปีที่ ๓	๒๓	๒๒	๔๕	๒
รวม	๗๘	๘๓	๑๖๑	๖
ประถมศึกษาปีที่ ๑	๒๖	๒๓	๔๙	๒
ประถมศึกษาปีที่ ๒	๒๕	๒๒	๔๗	๒
ประถมศึกษาปีที่ ๓	๑๕	๒๑	๓๖	๒
ประถมศึกษาปีที่ ๔	๑๗	๑๘	๓๕	๒
ประถมศึกษาปีที่ ๕	๒๐	๒๕	๔๕	๒
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๒๒	๒๒	๔๔	๒
รวมระดับ				๑๒
รวมจำนวนนักเรียนทั้งหมด	๒๐๕	๒๑๔	๔๑๗	๑๘

ตารางภาพที่ ๒ จำนวนนักเรียนที่มีลักษณะพิเศษ

รายการ	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละของนักเรียนทั้งหมด
๑. นักเรียนที่มีความบกพร่องเรียนร่วม	๕	๑.๒๐
๒. นักเรียนที่มีภาวะทุพโภชนาการ	-	-
๓. นักเรียนปัญญาเลิศ	-	-
๔. นักเรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ (ยากจน, ด้อยโอกาส ฯลฯ)	-	-

ตารางภาพที่ ๓ จำนวนนักเรียนด้านอื่นๆ

รายการ	จำนวน (คน)	คิดเป็นร้อยละของ จำนวนนักเรียน ทั้งหมด
๑. นักเรียนตกซ้ำชั้น	๐	๐
๒. นักเรียนที่ขาดเรียนมากกว่า ๓๐ วันตลอดปีการศึกษา	๐	๐
๓. นักเรียนลาออกกลางคัน	๑๕	๓.๖๐
๔. นักเรียนที่มีความบกพร่องทางการอ่านการเขียน ๔.๑ การอ่าน ๔.๒ การเขียน	๕ ๗	๑.๒๐ ๑.๖๘
๕. นักเรียนที่อยู่ในภาวะเสี่ยง (เอดส์, ยาเสพติด, ความรุนแรง, พฤติกรรมก้าวร้าวตามคำตัดสินของแพทย์)	๐	๐
๖. อื่น ๆ (ระบุ).....	-	-

ข้อมูลด้านอาคารสถานที่

ตารางภาพที่ ๔ แสดงจำนวนห้องเรียนและห้องประกอบอื่นๆ

อาคาร	รายการห้อง	จำนวน (ห้อง)
อาคารเรียน	ห้องเรียน	๑๘
	ห้องธุรการ	๑
	ห้องประชุม	๑
	ห้องคอมพิวเตอร์	๑
	ห้องเก็บวัสดุครุภัณฑ์	๒
	ห้องวิทยาศาสตร์	๑
อาคารประกอบ	โรงอาหาร	๒
	ห้องน้ำ	๑๓
	โรงครัว	๑
	ห้องสมุด	๑
	ห้องวัสดุ	๑
	ห้องพักครู	๑

เกียรติยศ ชื่อเสียง และผลงาน/โครงการดีเด่นของโรงเรียน ปีการศึกษา ๒๕๕ - ๒๕๕๒

โรงเรียน ประสานกับชุมชนนำนักเรียนเข้าร่วมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ลอยกระทง และวันสำคัญต่างๆ เป็นประจำทุกปี

- ได้รับรางวัล ชนะเลิศระดับจังหวัด และรองชนะเลิศอันดับที่ ๑ โครงการประกวดคูหา โรงเรียนส่งเสริมทัศนสุขภาพ ในระดับเขต เขตตรวจราชการที่ ๑๐ และ ๑๒ ด้านการจัด กิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง ทัศนสุขภาพที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี พุทธศักราช ๒๕๕๑ จากเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และอธิบดีกรมอนามัย

บุคลากร

- ผู้บริหารได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นที่ ๕ ชื่อเบญจมาติเรกคุณาภรณ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๔
- ผู้บริหารได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นที่ ๔ ชื่อจตุตถดิเรกคุณาภรณ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐
- ครูได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นที่ ๕ ชื่อ เบญจมาติเรกคุณาภรณ์ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๘
- ผู้บริหารได้รับเกียรติบัตร ได้นำเสนอผลงานวิจัย “การบริหารการศึกษา การวัดผลและการประเมินผล” ปี พุทธศักราช ๒๕๕๐ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย
- ครูได้รับรางวัลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาดีเด่น (Person Awards) ระดับเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน ๒ คน ในวันครู ปี พุทธศักราช ๒๕๕๑
- ครูได้รับรางวัลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาดีเด่น (Person Awards) ระดับเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน ๒ คน ในวันครู ปี พุทธศักราช ๒๕๕๒
- ผู้บริหารได้รับรางวัลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาดีเด่น (Person Awards) ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ในวันครู ปีพุทธศักราช ๒๕๕๒

นักเรียน

- ได้รับรางวัลพิเศษการแข่งขันประกวดวาดภาพในระดับประถมศึกษาตอนปลาย จาก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา ๒๕๕๐
- ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดคัดไทย ช่วงชั้นที่ ๑ จำนวน ๒ คน จากผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๐
- ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดคัดไทย ช่วงชั้นที่ ๒ จำนวน ๒ คน จากผู้อำนวยการ เขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๐
- ได้รับรางวัล YAMAHA BRONZE PRIZE ในการแข่งขันดนตรี Yamaha Thailand Music Festival 2009 ประเภท ELECTONE SOLO รุ่นเล็ก อายุไม่เกิน ๑๑ ปี รอบ คัดเลือก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากประธานกรรมการ บริษัทสยามดนตรียามาฮ่า จำกัด ศิลปินแห่งชาติ

- ได้รับรางวัลเป็นทุนการศึกษา ในการประกวดเรียงความ”การแก้ไขปัญหาลอกร้อน ตามแนวคิดของข้าพเจ้า” จากมูลนิธิ ดร.เทียม โชควัฒนา ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑
- ได้รับรางวัลชนะเลิศการแข่งขันเต้นเพื่อสุขภาพ “ลูกทุ่ง CONTEST” ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๒ จากคณบดีคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๑ แอร์บอล ประเภทหญิง รุ่น ๑๒ ปี กีฬาระหว่างโรงเรียน ครั้งที่ ๓/๒๕๕๒ จาก ผู้จัดการโรงเรียนอัสสัมชัญวิทยาลัย จังหวัดขอนแก่น

ข้อมูลบุคลากร

บุคลากรทั้งหมด ๒๐ คน แยกตามประเภท ดังนี้ (ยกให้เห็น ๑๓ ท่าน)

๑. นางศรีอุไร กิनावงศ์	ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียน
๒. นางพิมพ์ชนก บกบน	ผู้อำนวยการโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา
๓. นางสาวพร้อมรัตน์ สกุลมฤทธิ์	ผู้จัดการโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา
๔. นางสาวธัชสุดา โสภณจิตร	ครู
๕. นางสาวณิชาภัทร เงินจตุรัส	ครู
๖. นางสาวนิภา ยิ่งยืน	ครู
๗. นางสาวธันยรัตน์ ป้องคำสิงห์	ครู
๘. นางสาววรารณณ์ แก้วหานิล	ครู
๙. นางสาวสุวณี เรียนขารี	ครู
๑๐. นางวารุณี สุทธิเสน	ครู
๑๑. นางสาวบุญยานุช ศรีโนนยาง	ครู
๑๒. นางสาวแพรวนภา บุตรศรี	ครู
๑๓. นางสาวนาตยา โพธิ์หนองไฮ	ครู

๓.๒ หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับบริหารสถานศึกษา

๓.๒.๑ ความหมายของอิทธิบาท ๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอหลักอิทธิบาท ๔ ไว้ว่าอิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์ หรือ ความสำเร็จ) หรือ ธรรมเป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปลง่ายๆ ว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตปักใจ ใช้ปัญญาสอบสวน และหลักอิทธิบาทนั้น พระพุทธเจ้าตรัสพัวพันไว้กับเรื่องสมาธิ เพราะอิทธิบาทเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดสมาธิ และนำไปสู่ผลสำเร็จที่เป็นจุดหมายของสมาธิสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาหลักอิทธิบาทเพื่อนำเสนอแนวทางในการนำไปพัฒนางานด้านการบริหารการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ ในการนำเสนอความหมายโดยละเอียดของหลักธรรมอิทธิบาท ๔ นั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายขยายความไว้ดังนี้^๒

๑. ฉันทะ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำหรือ ซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดี ที่งดงามที่ประณีตที่สมบูรณ์ที่สุดของมัน หรืออยากให้ภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นเกิดมีเป็นจริงขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น

๒. วิริยะ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านี้ปีเท่านี้เดือน เขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ

๓. จิตตะ ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจปักใจ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝาคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้า ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ จะไม่สนใจ แต่ถ้าพูดงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจะทำเรื่องนั้นงานนั้นขลุกขจวนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ตัว ทำจนลืมนานลืมนาน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อปักใจเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดสมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่ แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมาเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็นจิตตสมาธิ พร้อมนั้นก็เกิดความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

๔. วิมังสา ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องเป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยาก คนมีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิด

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๔-๘๔๕.

จากเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านี้ ถ้าองค์ประกอบนี้ออกเสียจะเป็นอย่างนี้ ถ้าเพิ่มองค์ประกอบนี้เข้าไปแทน จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน

โดยสรุป หลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร ขันหมั่น ประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทบทวน ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมนี้เพื่อประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสถานศึกษา

๓.๒.๒ ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

จากการศึกษาความหมายของการบริหารการศึกษา โดยที่ หวน พินธุพันธ์ นักบริหารการศึกษาได้นำเสนอไว้^๓ ดังนี้

ความหมายของ “การบริหารการศึกษา (Educational Administration)” โดยพิจารณาจากคำว่า “บริหารการศึกษา” ประกอบด้วยคำสำคัญ ๒ คำ คือ คำว่า “การบริหาร (Administration)” และ “การศึกษา (Education)” จึงขอเสนอความหมายของสองคำนี้แยกกันก่อน ดังนี้

ความหมายของคำว่า “การบริหาร” มีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

การบริหาร คือ ศิลปะการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น

การบริหาร คือ การทำงานของคณะบุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่ร่วมกันปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

การบริหาร คือ การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมกันทำงานเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน

การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลปะนำทรัพยากรการบริหาร (Administrative Resources) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหาร คือ การกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการ อำนาจการ การสนับสนุน และการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^๔

การบริหาร คือ ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จหมายความว่าผู้บริหารไม่ใช่ผู้ปฏิบัติ แต่ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์การ หรือตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว^๕

^๓ หวน พินธุพันธ์, การบริหารการศึกษา : นักบริหารมืออาชีพ, (นนทบุรี: พินธุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑ - ๔.

^๔ มลลิกา ดันสอน, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^๕ พระมหาสนอง ปจโจปการี, ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ, (นครปฐม : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๖.

โดยสรุป การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานของคณะบุคคล เพื่อให้การปฏิบัติงานนั้นสำเร็จลุล่วงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อมาความหมายของการศึกษา มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

การศึกษา คือ การรอกงาม หรือ การจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมแก่ผู้เรียน เพื่อผู้เรียนจะได้รอกงามขึ้นตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้

การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

การศึกษา คือ การสร้างเสริมประสบการณ์ให้ชีวิต

การศึกษา คือ เครื่องมือที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามทุกทางในตัวบุคคล

จากความหมายของการศึกษา สรุปได้ว่า การศึกษา คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ และความเป็นคนดี

เมื่อนำความหมายของการบริหารและการศึกษา มารวมกัน สามารถสรุปความหมายของการบริหารการศึกษา ได้ว่า “การดำเนินงานของคณะบุคคล เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ และเป็นคนดีของสังคม” จากความหมายนี้ สามารถขยายความได้ว่าความหมายของการดำเนินงานของคณะบุคคล คือ การดำเนินงานของผู้อำนวยการโรงเรียนร่วมกับคณะครูในโรงเรียน หรือการดำเนินงานของอธิการบดีร่วมกับคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย หรือรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับอธิบดีกรมต่างๆ และครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยที่คณะบุคคลเหล่านี้ต่างร่วมมือกันในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งสิ้น และการพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องมีการดำเนินการในการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและการประเมินผล การจัดการอาคารสถานที่ และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมาดำเนินการ หรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้รวมเรียกว่า “ภารกิจทางการบริหารการศึกษา” หรือ “งานบริหารการศึกษา”

๓.๒.๓ ทฤษฎีการบริหารการศึกษา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงแนวทางการบริหารตามแบบอย่างของพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษาพุทธบริหารในที่นี้ได้ใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC ประกอบด้วยรายละเอียด^๖ ดังนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิก และสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔ - ๕.

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

โดยพุทธวิธีบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่าผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคติว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขายึดถือว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า“ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^๗

หวน พินธุพันธ์ ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์การบริหารการศึกษาโดยใช้ทฤษฎี ๔ Ps ดังนี้^๘

๑. Purpose คือ ความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ โดยในการบริหารการศึกษานั้น มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ไม่หวังผลกำไรเป็นตัวเงิน

๒. People คือ บุคคลที่เป็นผู้ให้บริการในการบริหารการศึกษา คือ ครู อาจารย์ ผู้อำนวยการโรงเรียน อธิการบดี ตลอดจนผู้บริหารการศึกษาต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นคนดี เป็นคนเก่ง และเป็นตัวอย่างแก่ผู้รับบริการหรือนักเรียน

๓. Process คือ กรรมวิธีในการดำเนินงาน โดยในการบริหารการศึกษานั้นมีกรรมวิธีที่ละเอียดอ่อน มีกรรมวิธีในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพที่หลากหลาย

๔. Product คือ ผลผลิต โดยที่ผลผลิตทางการบริหารการศึกษา คือ ได้คนที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นนามธรรม คือ เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนแล้วสำเร็จการศึกษาออกไป จะได้เด็กที่มีความรู้ มีความคิด มีความสามารถ และเป็นคนดี

ชาญชัย อาจินสมจาร ได้นำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาไว้ ๓ ลักษณะ ดังนี้^๙

๑.การบริหารเชิงวิทยาศาสตร์เป็นการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงประสิทธิภาพของกระบวนการของงาน (Work Process) เริ่มต้นจากการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ของ Frederick Taylor เป็นแนวคิดที่ได้รับการเผยแพร่อย่างรวดเร็วในตอนต้นของศตวรรษที่ยี่สิบ เริ่มเข้าสู่วงการบริหารการศึกษา “แผนแกรี่” (Gary Plan) หรือที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่า Platoon School of Gary, Indiana เป็นความพยายามที่จะหลอมหลักสูตรของโรงเรียนกับหลักการสอนของ John Dewey ในการเชื่อมโยงโปรแกรมวิชาการศึกษาระบบชาติ ศิลปะ และอุตสาหกรรมการศึกษาขณะที่เพิ่ม

^๗ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๙

^๘ หวน พินธุพันธ์, การบริหารการศึกษา : นักบริหารมืออาชีพ, (นนทบุรี : พินธุพันธ์การพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔- ๕.

^๙ ชาญชัย อาจินสมจาร, สู่ทิศทางใหม่ของการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ก้าวใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๕-๗.

ประสิทธิภาพของโรงเรียนไปพร้อมๆ กันด้วย แผนแกร์และการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ถูกนำมาเชื่อมกันเพื่อลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียนและค่าใช้จ่ายต่อเด็กหนึ่งคนในการบริหารโรงเรียน

๒. ทฤษฎีการบริหารเชิงคลาสสิก เป็นการใช้แนวทางการบริหารจากมุมมองขององค์กร โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการศึกษาเรื่องสายการบังคับบัญชาของ Max Weber นักทฤษฎี ได้เน้นความจำเป็นในการค้นหาแนวทางในการบริหารองค์กรที่มีความซับซ้อนมากขึ้นด้วยหน่วยต่างๆ และหน่วยย่อย ซึ่งไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่ในที่เดียวกัน นักทฤษฎีองค์กรเหล่านี้ เป็นทั้งนักสังเกตและในระดับหนึ่งเป็นผู้ใช้สายการบังคับบัญชา

๓. ทฤษฎีระบบ ได้ให้การสนับสนุนว่า ผู้บริหารองค์กรในฐานะระบบที่เป็นหนึ่งเดียว (Unified System) ความคล้ายคลึงกันมาจากชีววิทยาองค์กรก็เหมือนกับสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยอนุระบบต่างๆ ซึ่งจะสัมพันธ์กันทั้งหมด นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในอนุระบบหนึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบอื่นๆ นักทฤษฎีระบบอภิปรายองค์การในรูปของความร่วมมืออันเกิดจากปฏิภานของส่วนต่างๆ ทฤษฎีระบบให้มุมมองทั้งองค์รวมในองค์การ สนับสนุนให้ผู้บริหารมองงานของตนเองจากจุดที่มองดูรอบๆ ได้อย่างแจ่มชัด และเน้นให้ความสัมพันธ์ขององค์การ

จากการศึกษาทฤษฎีการบริหาร พบว่า ทฤษฎีการบริหารที่นำมาใช้กับการศึกษานั้น มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาหลายปี โดยได้นำหลักการบริหารมาเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาโดยเน้นการบริหารงานในระบบโรงเรียน และสถานศึกษา ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้เป็นเพียงแนวทางที่นำเสนอไว้ ส่วนในการจะเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติอย่างไรรั้น ต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาแต่ละท่านในการนำแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้ไปปรับใช้ตามบริบทของสถานศึกษานั้นๆ

๓.๒.๔ หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อการครองงาน

หลักการครองงาน หมายถึง หลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร ขันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทบทวน ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมนี้เพื่อประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสถานศึกษา

ฉันทะ คือ ความพอใจ ประกอบด้วย ความพอใจในบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา มีความรักและมีความสุขทำงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา และชอบทำหน้าที่บริหารตามที่กำลังปฏิบัติอยู่ในขณะนี้

วิริยะ คือ ความเพียร ขันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม ประกอบด้วย ความตั้งใจปฏิบัติงานตามหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาให้ดีที่สุด รู้จักขยันคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้กับสถานศึกษา และเมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบริหารงาน จะพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้กันอย่างเร่งด่วน

จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ประกอบด้วย การเอาใจใส่การปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรและการเรียนรู้ของผู้เรียนการอุทิศเวลาให้กับดำเนินงานและกิจกรรมภายในสถานศึกษาและการคิดและวางแผนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทดลอง ประกอบด้วย การรู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบในการอนุมัติการดำเนินงานในทุกโครงการที่เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา การให้ความสำคัญกับการตัดสินใจภายใต้มติของที่ประชุมที่ผ่านการเห็นชอบ จากบุคลากรส่วนใหญ่ และการจัดให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาอันจะนำไปสู่การพัฒนางานในปีการศึกษาต่อไป

จากความหมายและขอบข่ายของการบริหารการศึกษาภายใต้กำหนดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ดังนี้

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้ให้ความหมาย การบริหาร ดังนี้^{๑๐} คือ การบริหาร เป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมมือกันทำกิจการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกันโดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม ปกรณ์ ศรีดอนไผ่ ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา^{๑๑} คือ ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาโดยใช้ทรัพยากรการบริหารเพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกของสังคม จากความหมายของการบริหารที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมของกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำกิจการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสมกับการบริหารเพื่อการพัฒนาบุคคลให้เป็นสมาชิกของสังคม สำหรับการบริหารสถานศึกษามีขอบข่ายครอบคลุมงานหลายด้านด้วยกัน ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดการบริหารสถานศึกษาไว้ รวม ๖ งาน คือ^{๑๒}

๑. งานวิชาการ ๒. งานบุคลากร ๓. งานกิจการนักเรียน ๔. งานธุรการและการเงิน
๕. งานอาคารสถานที่ ๖. งานด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

ความหมายของการบริหารสถานศึกษา ได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน แต่โดยสรุปแล้ว ความหมายของการบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีการดำเนินงานของสถาบันหรือสถานศึกษานั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ พันัส หันนาคินทร์ ดังภาพประกอบที่ ๑ ดังนี้^{๑๓}

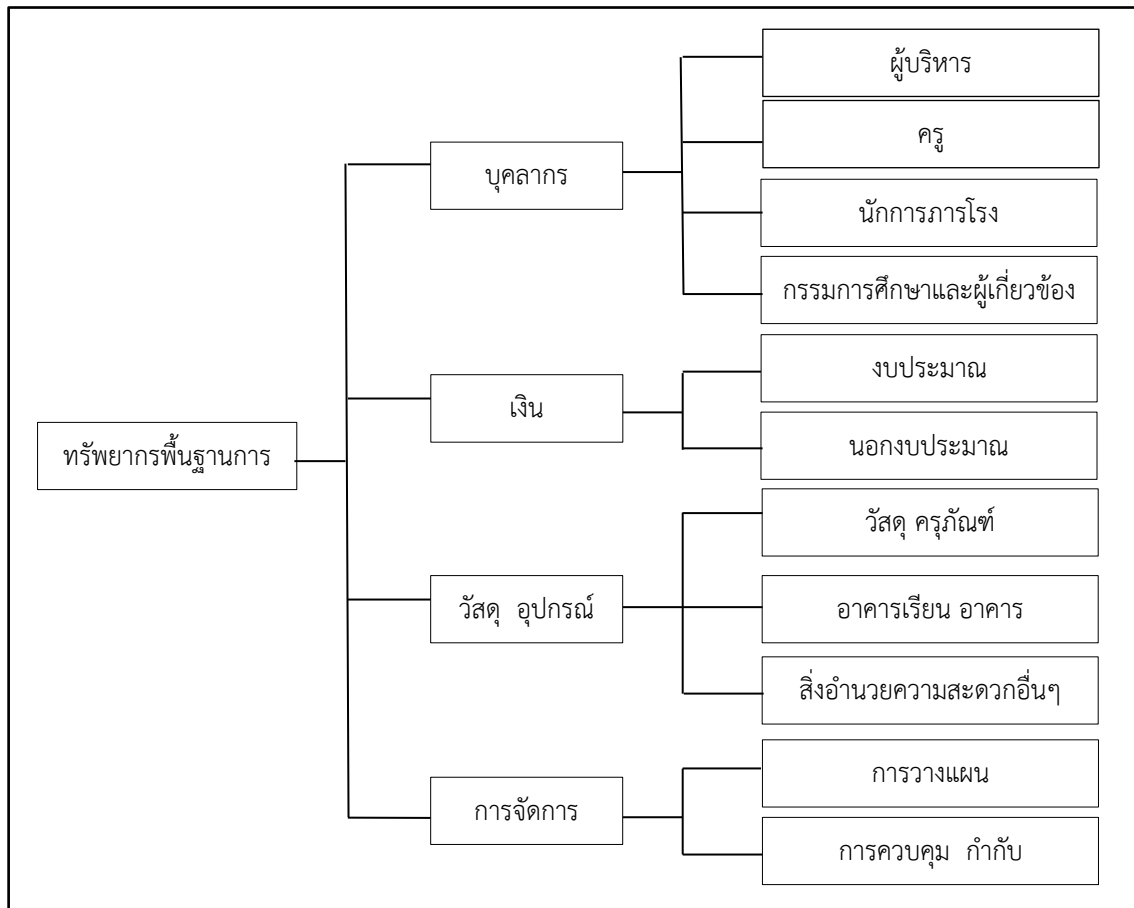
^{๑๐} วิจิตร ศรีสะอ้าน, การบริหารโรงเรียนและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๓), หน้า ๔.

^{๑๑} ปกรณ์ ศรีดอนไผ่, การจัดการในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : พิสิกเซ็นเตอร์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒.

^{๑๒} คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, รายงานการประเมินผลการฝึกอบรมนาร่องบริหารโรงเรียนประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๑๓} พันัส หันนาคินทร์, หลักการบริหารโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิติเวช, ๒๕๒๔), หน้า ๕.

ภาพประกอบที่ ๕ แสดงทรัพยากรพื้นฐานทางการบริหาร

ที่มา : พันธ์ หันนาคินทร์, ๒๕๒๔.

๓.๓ การใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้

๓.๓.๑ ความหมายของกิจกรรมกลุ่ม

เฮอร์โรล (Herrold) กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลมีโอกาสร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา หรือทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีจุดหมายที่แน่นอน^{๑๔}

โอลเซน (Ohlsen) ได้สรุปความหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้ ๒ ประการ คือ^{๑๕}

๑. กิจกรรมกลุ่มที่มีผู้นำเป็นผู้ให้ข้อมูลรายละเอียดต่างๆ แก่สมาชิก หรือผู้นำอภิปราย เพื่อให้สมาชิกได้บรรลุถึงความมุ่งหมายต่างๆ ของกลุ่ม โดยปกติผู้นำในกลุ่มจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษา อาชีพ หรือสังคม และส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มนำข้อมูลเหล่านี้มาอภิปรายเพื่อประโยชน์สำหรับตน เช่น การปฐมนิเทศ การปัจฉินิเทศ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชั่วโมง เป็นต้น ในการทำกิจกรรมกลุ่มแบบนี้ ครูจะเป็นผู้ดำเนินการวางแผนให้กลุ่มสมาชิก

๒. กิจกรรมกลุ่มแบบต่างๆ ที่สมาชิกเป็นผู้ดำเนินการ คือ นักเรียนได้วางแผนร่วมกันจัดขึ้นเอง เช่น กลุ่มอภิปรายในเรื่องต่างๆ ที่นักเรียนสนใจ หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นต้น

ทิสนา แคมมณี และคณะ กล่าวว่า ประสบการณ์ได้จากการเข้ากลุ่มจะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสรู้จักจากการมีส่วนร่วมกระทำกิจกรรมที่ส่งเสริมการวิเคราะห์ความรู้สึก ความต้องการ ตลอดจนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้อย่างดี^{๑๖}

สมชาติ กิตยรรยง ได้ให้ความหมายของกิจกรรมกลุ่มว่า กิจกรรมกลุ่ม คือ เทคนิคการฝึกอบรมที่เน้นจุดศูนย์กลางการเรียนรู้อยู่ที่กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ อันเนื่องมาจากการค้นพบตนเอง ซึ่งเป็นแนวทางสู่การพัฒนาตนเอง^{๑๗}

คมเพชร ฉัตรศุภกุล กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่ม หมายถึง การนำเอาประสบการณ์มาวางแผนแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนในสิ่งที่สมาชิกต้องการและการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มโดยส่วนรวม ผู้นำจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็ต่อเมื่อเขาได้เรียนรู้วิธีการที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ระหว่างสมาชิกแต่ละคน โดยวิธีดังกล่าวนี้ประสบการณ์ดังกล่าวจะทำให้เกิดพัฒนาการในตัวบุคคลทุกคนและกลุ่มก็จะดำเนินไปด้วยความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้^{๑๘}

^{๑๔} Herrold, Keneth F. (). “Evaluation and Research in Group Dynamic” in Educational and Psychological Measureme. Englewood Cliffs, Jersey Prentice – Hall. 1952, p.492.

^{๑๕} Ohlsen, Merle M. **Group counseling**. New York: Holt, Rinehart. 1970, pp. 6-7.

^{๑๖} ทิสนา แคมมณีและคณะ, **กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ, เล่ม ๑** (กรุงเทพมหานคร : บุรพา ศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๑๗} สมชาติ กิตยรรยง, **๑๐๘ เกมส์ และกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลากร**, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

^{๑๘} คมเพชร ฉัตรศุภกุล, **กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๙-๖.

พรรณพิศ วาณิชการ กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่ม หมายถึง การกระทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลในกลุ่ม ซึ่งร่วมกันวางแผนงานตามเป้าประสงค์ และจัดประสบการณ์เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ขึ้นทั้งตัวบุคคลและในกลุ่ม^{๑๙}

นิรันดร์ จุลทรัพย์ กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่ม เป็นวิธีการที่ใช้กับกลุ่มของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมกระทำกิจกรรมร่วมกัน หรือได้มีการแสดงออกร่วมกันภายใต้จุดมุ่งหมายบางประการ ลักษณะของกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกัน ประสพการณ์และสร้างทัศนคติที่ดีงามต่อกัน โดยมุ่งเน้นให้สมาชิกเรียนรู้ด้วยการกระทำ พร้อมมีการติชมเพื่อให้สมาชิกได้รับรู้ ด้วยตนเอง^{๒๐}

กาญจนา ไชยพันธุ์ กล่าวว่า การที่บุคคลมารวมกันเพื่อศึกษาประสบการณ์ของกลุ่มหลายๆ ฝ่าย ศึกษาพฤติกรรมความเป็นผู้นำ ความคิด ฝึกปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และมีการศึกษาจากประสบการณ์ โดยผู้ศึกษาจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้น^{๒๑}

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า กิจกรรมกลุ่ม คือ การจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการกระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนดทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาาร่วมกันส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มได้พัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนต่อไป

๓.๓.๒ จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่ม

บัททัน (Button) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มว่า เพื่อช่วยส่งเสริมให้มนุษย์ให้เติบโตและพัฒนาขึ้น โดยเฉพาะทักษะทางสังคม การจัดกิจกรรมกลุ่มจึงเป็นการสร้างโอกาสให้มนุษย์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ในบรรยากาศที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันโดยใช้เทคนิคต่างๆ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มพยายามช่วยสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนด^{๒๒}

กรมวิชาการ เสนอแนวคิดถึง กระบวนการกิจกรรมกลุ่มช่วยแก้ไขข้อจำกัดในเรื่องเนื้อหาทางด้านจริยธรรม ซึ่งค่อนข้างเป็นนามธรรมและหยุดนิ่งกับที่ให้เป็นการเรียนรู้ที่น่าสนใจโดยสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้เรียนและเนื้อหาควบคู่กันไปการจัดกระบวนการเรียนการสอนจึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทั้งด้านร่างกายสติปัญญา อารมณ์ และการปฏิสัมพันธ์เป็นส่วนใหญ่ โดยมีการใช้กิจกรรมและสื่อการสอนบางประการ เช่น สถานการณ์จำลอง การแสดงบทบาทสมมติ กรณีตัวอย่าง เป็นต้น ที่ครูสามารถคิดจัดทำด้วยตนเองได้ จะช่วยส่งเสริมให้

^{๑๙} พรรณพิศ วาณิชการ, **การทำงานแบบกลุ่ม**, ศาสนากรมศึกษาศาสตร์ฉบับเฉลิมพระเกียรติ, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔.

^{๒๐} นิรันดร์ จุลทรัพย์, **กลุ่มสัมพันธ์กับการฝึกอบรม**, (สงขลา ภาควิชาแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๘.

^{๒๑} กาญจนา ไชยพันธุ์, **กระบวนการกลุ่ม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

^{๒๒} Button, Leslie. **Discovery and experience :a new approach to, group work, and teaching**. London: Oxford University Press. pp. 1-2.

การเรียนรู้ทางด้านจริยธรรมเป็นรูปธรรมน่าสนใจขึ้นสอดคล้องกับวัยพัฒนาตนระดับวุฒิภาวะ และความต้องการของนักเรียนแต่ละระดับ^{๒๓}

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล กล่าวว่า^{๒๔} จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มคือ การช่วยให้บุคคลมีความเจริญงอกงาม มีทักษะในการทำงานกลุ่ม มีความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น ตลอดจนมีความสามารถในการแก้ปัญหาของตนเองในด้านต่างๆ

คมเพชร ฉัตรสุกกุล กล่าวถึง ความมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้^{๒๕}

๑. เพื่อสร้างความเข้าใจในตนเองอย่างถูกต้อง โดยปกติทั่วไปอาจจะคิดว่าตนเองมีความเข้าใจในตนเอง ไม่จำเป็นต้องให้คนอื่นชี้แจงว่าตนเป็นคนอย่างไร ในทางจิตวิทยาแล้วมนุษย์ย่อมเข้าใจตนเอง แต่บางด้านอาจจะไม่เข้าใจตนเอง ทั้งนี้เพราะว่าแต่ละคนมีการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมโดยใช้กลวิธีที่แตกต่างกันไป ด้วยเหตุนี้กิจกรรมก็อาจช่วยมนุษย์ได้ โดยเป็นกระจุกเงาสะท้อนให้เห็นภาพของตนเองทุกๆ ด้าน

๒. เพื่อสร้างความเข้าใจในบุคคลอื่น มนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งก็คือความเข้าใจในสมาชิกของกลุ่ม ความเข้าใจในบุคคลอื่นจะทำให้เกิดการยอมรับพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมา ดังนั้นในการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ของสมาชิกจะเปิดโอกาสให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ ของแต่ละคนได้เป็นอย่างดี

๓. เพื่อสร้างความสามารถในการทำงาน ร่วมกันระหว่างสมาชิกซึ่งนอกจากจะอาศัยความรู้ ความสามารถในการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิก สิ่งที่สำคัญและมีความหมายต่อความสำเร็จของกลุ่ม คือ ความร่วมมือ ซึ่งถ้าขาดความร่วมมือที่ดีจะทำให้การทำงานของกลุ่มไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรดังนั้นในการทำกิจกรรมกลุ่ม จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้แก่สมาชิกกลุ่มให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่น

แทรคเลอร์ และ นอธ (Traxler; & North) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มว่า^{๒๖}

๑. เพื่อให้การศึกษาอบรมแก่บุคคลที่ยังไม่คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัย หรือในโรงเรียน โดยการจัดโครงการ เช่น ปฐมนิเทศนักเรียนใหม่ หรือนำไปจัดในรูปแบบของการแนะแนวได้ตลอดปี

๒. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างไปจากประสบการณ์ที่ได้รับจากหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียน

๓. เพื่อเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล เพราะทำให้นักเรียนคุ้นเคยกับครูแนะแนวในขณะที่เข้าร่วมจัดกิจกรรม

^{๒๓} กรมวิชาการ, รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๕) หน้า ๑๘๔

^{๒๔} บุหงา วชิระศักดิ์มงคล, กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน, (พิมพ์ครั้งที่ ๒) (ภาควิชาแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓.

^{๒๕} คมเพชร ฉัตรสุกกุล, กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

^{๒๖} Traxler,A.E. & R.D.North. (1966). "Techniques of Guidance". New York : Harper and Row. P.320.

๔.เพื่อเป็นการปรับตัว การบำบัดรักษา และความเจริญงอกงามของบุคคลในกลุ่ม นอกจากนี้กิจกรรมกลุ่มยังสามารถนำมาเป็นเครื่องช่วยแก้ไขในเรื่องส่วนตัวได้ เช่นการปรับบุคลิกภาพ การพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มนั้น คือการช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสฝึกทักษะให้แก่ตนเอง เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาส่วนตัวและของคนอื่น และช่วยให้ค้นพบหนทางในการที่จะช่วยให้สมาชิกปรับตัวเพื่อนำไปสู่ความเจริญงอกงามส่วนตัว มีทักษะในการทำงานกลุ่ม มีความเข้าใจตนเอง และเข้าใจผู้อื่น ตลอดจนความสามารถในการแก้ปัญหาด้วย

๓.๓.๓ ขนาดของกลุ่ม

ออตตาเวย์ (Ottaway) กล่าวว่า กลุ่มควรมีขนาดเล็กเพราะจะช่วยให้สมาชิกมีโอกาสแสดงอย่างอิสระได้อย่างทั่วถึงกัน โดยสมาชิกไม่ต้องใช้เสียงดังมากนัก ทุกคนในกลุ่มก็จะได้ยินอย่างทั่วถึงกัน ดังนั้นกลุ่มควรมีขนาดอย่างมากที่สุด ๑๒ คน หรือถ้ามากกว่านั้น ไม่เกิน ๑๕ คน ส่วนขนาดของกลุ่มที่มีความเหมาะสมที่สุดนั้น ควรมีสมาชิก ๙- ๑๐ คน จึงจะทำให้การทำงานบังเกิดผลที่ดีที่สุด^{๒๗}

ชอร์ (Shaw) ได้กล่าวถึงขนาดของกลุ่มว่า กลุ่มย่อยควรมีสมาชิก ๑๐ คน เป็นอย่างมาก แต่ถ้ามีสมาชิกจำนวน ๓๐ คนขึ้นไปจะจัดเป็นกลุ่มใหญ่และถึงแม้ว่ากลุ่มจะมีสมาชิกจำนวน ๓๐ คน ก็อาจเป็นกลุ่มย่อยได้ จำนวนสมาชิกไม่ได้เป็นปัญหาสำคัญ แต่องค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งได้แก่ความสำคัญของสมาชิกและความร่วมมือในการทำงานของสมาชิกจะมีความสำคัญต่อการทำงานกลุ่มมากกว่า^{๒๘}

คมเพชร ฉัตรศุภกุล กล่าวว่า ขนาดของกลุ่มในการจัดกิจกรรมนั้น ไม่ควรเกิน ๑๕ คน เพราะในกลุ่มที่มีสมาชิกมากเกินไปความจำเป็น สมาชิกจะต้องทำงานซ้ำซ้อนกัน บางคนอาจจะรับผิดชอบทั้งหมด ในขณะที่คนอื่นๆ รู้สึกคับข้องใจที่มีงานทำในกลุ่ม ไม่มีโอกาสที่จะใช้ทักษะที่ตนเองมีอยู่ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์^{๒๙}

บุหงา วชิระศักดิ์มิ่งคล กล่าวว่า ขนาดของกลุ่มที่มีขนาดเล็กจะมีความเหนียวแน่นมากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ เพราะกลุ่มเล็กสามารถสื่อสารกันได้อย่างทั่วถึงซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มใหญ่ และยังมีกลุ่มเล็กเกิดขึ้นในกลุ่มใหญ่ มีการแข่งขันกันในกลุ่มเพื่อแย่งผลประโยชน์ความเหนียวแน่นภายในกลุ่มจึงมีน้อยกว่า^{๓๐}

^{๒๗} Ottaway A.K.G. (1966). *“Learning Through Group Experiences”*. London Routhledge and Kengan Paul.p.7.

^{๒๘} Shaw, Marvin E. (1981). *“Group dynamic : The Psychology of Small Group Behavior”*. 3 rd ed New York: McGraw – Hill Book. P.4.

^{๒๙} คมเพชร ฉัตรศุภกุล, *กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน*, (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๓๐} บุหงา วชิระศักดิ์มิ่งคล, *กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน*, หน้า ๑๔๔.

ทิสนา แคมมณี กล่าวว่า ขนาดของกลุ่มจะมีเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะและจุดประสงค์ของกิจกรรม กลุ่มขนาดเล็กมักจะประกอบด้วยสมาชิก ๒-๕ คน ขนาดใหญ่ประมาณ ๑๐ – ๒๐ คน แต่ขนาดที่นิยมคือ ๖-๘ คน^{๓๑}

กาญจนา ไชยพันธ์ กล่าวว่า จำนวนสมาชิกของกลุ่มที่จะจัดเกี่ยวกับการช่วยในการทำงานหรือการเรียนการสอน ที่เหมาะสมคือ ๕-๑๐ คน โดยครูควรเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาและกิจกรรม โดยเฉพาะกลุ่มเล็กที่สมาชิกไม่เกิน ๑๕ คน จะช่วยให้เกิดการเคลื่อนไหวได้ง่าย ถ้าสมาชิกมากเกินไปอาจมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นและความต้องการได้ไม่ทั่วถึง รวมถึงสมาชิกไม่เกิดความสนใจและอาจออกไปจากกลุ่ม^{๓๒}

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า ขนาดของกิจกรรมกลุ่มนั้น ไม่มีการกำหนดจำนวนสมาชิกที่ตายตัว แต่มีข้อควรคำนึงคือ กลุ่มที่จะทำกิจกรรมนั้นไม่ควรมีขนาดใหญ่หรือเล็กจนเกินไป และควรจัดให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ การปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งจุดมุ่งหมายของกลุ่มเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๓.๔ ประโยชน์ของการใช้กิจกรรมกลุ่ม

โรเจอร์ส (Rogers) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกิจกรรมกลุ่มดังนี้ คือ^{๓๓}

๑. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการรับรู้ทางความรู้สึก

๒. มีการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ตลอดจนเปิดเผยความรู้สึกที่มีความจริงใจและเป็นไปอย่างธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงทางความสามารถในการควบคุมความรู้สึกต่างๆ ของตนเองมีการแสดงที่ตรงกับความรู้สึกของตน

๓. เกิดแนวทางในการสร้างแรงจูงใจ หมายถึง การเข้าใจตนเอง (Self - Actualization) การรู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง

๔. เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น หมายความว่า บุคคลยอมรับตนเอง พัฒนาในเรื่องคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเองและมีความมั่นคงยิ่งขึ้นลดการสั่งสอนและควบคุมผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และมีความรู้สึกพึ่งพากันและกัน เชื่อในความสามารถของบุคคล มีการแก้ปัญหาโดยการทำงานเป็นกลุ่มและเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล กล่าวว่า หลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มประเภทต่างๆ แล้ว นอกจากจะทำให้ได้ผลงานตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มชนิดนั้นๆ แล้วยังมีผลทำให้บุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และมีประโยชน์ต่อผู้ให้บริการแนะแนวในโรงเรียนและชุมชนอีกด้วย^{๓๔}

๑. ประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มจะมีผลให้นักเรียนได้รับการตอบสนองความต้องการทางสังคม ทั้งยังเป็นการก่อให้เกิดพัฒนาการในด้านต่างๆ อีกด้วย เช่น การ

^{๓๑} ทิสนา แคมมณี, กลุ่มสัมพันธ์เพื่อการทำงานและการจัดการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : นิชนเอดเวอร์ไทซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๓.

^{๓๒} กาญจนา ไชยพันธ์, กระบวนการกลุ่ม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘.

^{๓๓} Rogers, Carl R. *Encounter Group*. New York : Harper and Row.1970.p.121-122.

^{๓๔} บุหงา วชิระศักดิ์มงคล, กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน, หน้า ๓๐.

พัฒนาการทางด้านสติปัญญา พัฒนาการทางด้านเจตคติ คือ มีการเปลี่ยนแปลงต่อตนเองและผู้อื่น เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ขึ้น และพัฒนาการทางด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะทางสังคม ทักษะในการศึกษาค้นคว้า ทักษะทางปัญญา และทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม

๒. ประโยชน์ต่อผู้แนะแนวหรือผู้นำกลุ่ม ในฐานะผู้ให้บริการแนะแนวซึ่งต้องจัดบริการให้กับนักเรียนเพื่อส่งเสริมและพัฒนา เพื่อป้องกันปัญหา เพื่อแก้ไขปัญหให้กับนักเรียนเพื่อให้บริการนักเรียนเป็นกลุ่มได้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า ประโยชน์ของการใช้กิจกรรมกลุ่มนั้น จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มมีการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านการอยู่ร่วมกันในสังคมและตัวของสมาชิกเอง ทำให้สมาชิกมีความรับผิดชอบมีเหตุผล รวมไปถึงการพัฒนาทางด้านความคิด เจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรม สามารถที่จะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ และเรียนรู้ที่จะแก้ไขหรือสู้ได้อย่างถูกต้อง ทำให้มีประสบการณ์ในการดำรงชีพออย่างอิสระและถูกต้อง

๓.๓.๕ เวลาในการใช้กิจกรรมกลุ่ม

แพธเธอร์สัน (Patterson) กล่าวว่า การทำกิจกรรมเป็นกลุ่มควรจัดสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง แต่ถ้าเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีน้อยอาจจัดสัปดาห์ละ ๓ ครั้ง ช่วงเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มควรใช้เวลาไม่เกิน ๑ ชั่วโมง ในระดับเด็กประถมศึกษา เพราะเด็กอาจเกิดความเบื่อหน่าย^{๓๕}

วัชรีย์ ทรัพย์มี กล่าวว่า การเข้ากลุ่มขึ้นอยู่กับอายุของผู้รับบริการและความจำกัดของสถานที่ เด็กควรใช้เวลาไม่เกิน ๓๐ นาที แต่ถ้าเป็นวัยรุ่นควรใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง เวลาจัดกลุ่มสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง^{๓๖}

บุหงา วชิระศักดิ์มงคล กล่าวว่า ในการกำหนดความถี่ และระยะเวลาเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มนั้น ควรเป็นหน้าที่ของผู้นำกลุ่มที่จะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ เช่น ชนิดของกลุ่ม อายุสมาชิก ประสบการณ์ของผู้นำกลุ่ม^{๓๗}

ทิพย์วรรณ กิตติพร กล่าวว่า ระยะเวลาในการเข้ากลุ่มต้องคำนึงถึงความเหมาะสม โดยพิจารณาจากชนิดของกลุ่ม อายุสมาชิก จุดมุ่งหมายของกลุ่ม ลักษณะของสมาชิก ซึ่งสอดคล้องโดยตรงกับความถี่ระยะเวลาเพียงพอของการพบปะสมาชิก ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้นำต้องกำหนดเวลาให้เพียงพอกับการปฏิสัมพันธ์กันขณะเดียวกันก็พยายามไม่ให้มีเวลามากเกินไป^{๓๘}

นิรันดร์ จุลทรัพย์ กล่าวว่า เวลามากหรือน้อยเป็นปัจจัยสำคัญที่วิทยากรควรให้ความสำคัญ ถ้าเวลาไม่เกิน ๓๐ นาที กิจกรรมอาจประกอบไปด้วย ๑ หรือ ๒ กิจกรรม แต่ถ้ามีเวลาเกิน ๓๐ นาที

^{๓๕} Patterson, C.H. **The Counseling**. CA: Brooks / Cole: Wadworth. 2000.P.105.

^{๓๖} วัชรีย์ ทรัพย์มี, **ทฤษฎีและกระบวนการให้คำปรึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๗๔.

^{๓๗} บุหงา วชิระศักดิ์มงคล, **กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๖๖.

^{๓๘} ทิพย์วรรณ กิตติพร, **การให้คำปรึกษากลุ่ม**, (พิษณุโลก : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๙๗.

แล้ว ควรมีรูปแบบของกิจกรรมที่เปลี่ยนไปทุก ๓๐ นาที เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากและเบื่อหน่าย และวิทยากรควรพิจารณาด้วยว่ากิจกรรมลักษณะใดที่จะใช้กิจกรรมใด^{๓๙}

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า เวลาในการใช้กิจกรรมกลุ่มนั้น ควรจัดโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสมาชิกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นอายุของสมาชิกและจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ซึ่งอยู่ในดุลพินิจผู้นำกลุ่ม โดยการกัฏกิจกรรมกลุ่มสำหรับเด็กนั้นไม่ควรเกิน ๓๐ นาที และสำหรับวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ไม่ควรเกิน ๑ ชั่วโมง และจำนวนครั้งในการจัดกิจกรรมกลุ่มในแต่ละสัปดาห์นั้นควรจัดอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๒ ครั้ง

๓.๓.๖ ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่ม

กรมวิชาการ ได้เขียนตำราการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยมีขั้นตอนที่ใช้ในกระบวนการกิจกรรมกลุ่ม โดยมีขั้นตอน ดังนี้ คือ^{๔๐}

๑. **ขั้นนำ** เป็นการเริ่มบทเรียนให้น่าสนใจ มีสาระ แทรกความสนุกสนานและตื่นเต้นในบางครั้งเพื่อช่วยให้นักเรียนตื่นตัว มีสมาธิ เกิดความต้องการในสิ่งที่จะเรียนรู้ กิจกรรมในขั้นนำจะเป็นกิจกรรมสั้นๆ อาจใช้สื่อการสอนบางอย่างประกอบด้วย เช่น การเสนอข่าว การเชิดหุ่น การแสดง การเล่านิทาน ฯลฯ อาจเพิ่มเติมเรื่องคำแนะนำ กติกา คำสั่งต่างๆ การแบ่งกลุ่ม การรับมอบหมายที่กำหนดให้ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในขั้นต่อไปเกิดความเข้าใจตรงกัน ทั้งนี้ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษา ทบทวน และซักถามความเข้าใจด้วย

๒. **ขั้นกิจกรรม** นักเรียนทุกคนจะได้รับบทบาทและหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย การแยกย้ายตามกลุ่ม การกำหนดและเลือกประธาน เลขานุการสมาชิกกลุ่มเพื่อประชุมปรึกษาหารือ การวางแผน การเสนอความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละคน การหาข้อสรุปคำตอบที่ต้องการ การกำหนดการเสนอผลงาน การแสดงออก การดำเนินกิจกรรมที่กำหนดไว้ ครูต้องคอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำ และดูแลนักเรียนทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระยะ การจัดเตรียมอุปกรณ์บางอย่างให้พอเพียง พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมแต่ละกลุ่ม คอยช่วยเหลือกลุ่มที่ออกมาเสนอที่ก่อกวนและข้ออุปสรรคในบางครั้ง

๓. **ขั้นอภิปราย** ขั้นตอนนี้จะต้องจัดโอกาสให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การซักถาม การอภิปรายในแง่คิดประเด็นต่างๆ การวิพากษ์วิจารณ์ การให้ความคิดเห็นเพิ่มเติม การตอบปัญหา การเสนอแนะวิธีการต่างๆ ได้พูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสบการณ์ของตนเองกับผู้อื่น รู้จักยอมรับฟัง และให้เกียรติความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนเอง เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของตนเอง ขั้นการอภิปรายจะบรรลุผลสำเร็จ ครูควรจะต้องตั้งประเด็นท้าทายให้นักเรียนคิดวิเคราะห์และให้เหตุผลวิพากษ์วิจารณ์ การตั้งคำถามที่ฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักการหาคำตอบที่ใช้ความคิดในระดับสูง มีความเชื่อมั่นในการพูด และการแสดงออกในสิ่งที่คิดขึ้นได้ ครูต้องเตรียมตัวอย่างเหตุการณ์ เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง น่าสนใจประกอบเสมอ เพื่อทำให้ข้อคิดประเด็นต่างๆ ที่

^{๓๙} นิรันดร์ จุลทรัพย์, **กลุ่มสัมพันธ์กับการฝึกอบรม**, (ศึกษาศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๐.

^{๔๐} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านการควบคุมตนเองได้และความรับผิดชอบ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๗.

นักเรียนได้รับตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมสิ่งแวดล้อมและการดำเนินชีวิตของบุคคลต่างๆ

๔. ขั้น และประยุกต์ใช้ ในขั้นนี้นักเรียนจะประมวลเนื้อหากิจกรรมและประสบการณ์ด้วยความคิดเห็นต่างๆ ใน ๒ ลักษณะ คือ การสรุปสิ่งที่เรียนมาทั้งหมดได้อย่างถูกต้องได้รับหลักการแนวคิดที่ชัดเจน มีแนวทางข้อเสนอหลายๆ ด้านที่เป็นประโยชน์ และสามารถปฏิบัติได้ รวมทั้งคุณลักษณะด้านจริยธรรมของนักเรียนจะพัฒนาได้สูงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ครูจะต้องพยายามสนับสนุนติดตามให้นักเรียนนำความรู้ ความคิด ทักษะต่างๆ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของนักเรียนแต่ละคนทั้งในห้องเรียน ครอบครัวและชุมชนของเขา

ประนอม เดชชัย กล่าวถึงการดำเนินงานของกลุ่มว่า ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มในลักษณะใด จะมีกระบวนการดำเนินงาน เป็นขั้นตอน ดังนี้^{๔๑}

๑. ขั้น รวมกลุ่ม (Formal Stage) เป็นขั้นแรกที่สมาชิกของกลุ่มมารวมกันถ้าสมาชิกไม่รู้จักกันดีพอ ทุกคนจะสงวนท่าที ไม่ค่อยแสดงออกในระยะนี้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องประสานงาน ให้สมาชิกในกลุ่มรู้จักคุ้นเคยกันก่อน

๒. ขั้น กำหนดจุดมุ่งหมายของกลุ่ม (Normal Stage) เมื่อสมาชิกภายในกลุ่มรู้จักกันแล้ว กลุ่มจะเริ่มคิดถึงเป้าหมายของกลุ่ม และภารกิจของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบ ในขั้นนี้ผู้สอนจะมีบทบาทร่วมกับผู้เรียน ในการกำหนดเป้าหมาย และการเรียนรู้กิจกรรมที่สมาชิกของกลุ่มจะทำงานร่วมกัน

๓. ขั้น ระดมความคิด (Storming Stage) เป็นขั้น ที่บรรยากาศของการทำงานเริ่มจริงจังมากขึ้น สมาชิกภายในกลุ่มพยายามกำหนดร่างกฎเกณฑ์ และระเบียบของกลุ่ม ในขั้นนี้ผู้สอนอาจมี ๒ บทบาท คือ ปลอบให้ผู้เรียนดำเนินการโดยลำพัง หรือเข้าร่วมในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม

๔. ขั้น กระชับความสัมพันธ์ (Reforming Stage) เป็นขั้น ที่กลุ่มรู้จัก คัดค้านและเข้าใจในบทบาทของตนเองเป็นอย่างดี จึงทำให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างดี

๕. ขั้น สลายตัว (Disbanding Stage) เป็นขั้น สุดท้ายเมื่อสมาชิกของกลุ่มได้ร่วมกันดำเนินการตามภารกิจที่ได้รับมอบหมาย จนบรรลุเป้าหมายแล้ว ภารกิจของกลุ่มเริ่มลดลงไปด้วย ทำให้กลุ่มเริ่มสลายตัว ในขั้นนี้ผู้สอนจะมีบทบาทในการทบทวนการดำเนินงานของกลุ่มที่ผ่านมา เพื่อทำการสรุปผลและเสนอแนะแนวทางในการนำไปใช้หรือนำไปศึกษาค้นคว้าต่อไป

ทศนา แคมมณี กล่าวว่า การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มมีลักษณะเฉพาะบางประการ การเตรียมการจึงต้องคำนึงถึงลักษณะดังนี้^{๔๒}

๑. การกำหนดจุดมุ่งหมาย เพื่อให้การจัดกิจกรรมไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางโดยกำหนดเป็น ๒ ลักษณะ คือ จุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะ ซึ่งลักษณะเฉพาะนี้นิยมเขียนในเชิงพฤติกรรม (Behavior or Performance Objective) และยังแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้

^{๔๑} ประนอม เดชชัย, แนวทางการเรียนการสอนและแนวทางปฏิบัติสังคมศึกษา, (ศึกษาศาสตร์วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๓.

^{๔๒} ทศนา แคมมณี, กลุ่มสัมพันธ์เพื่อการทำงานและการจัดการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : นิชนแอตเวอร์ไทซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

(Cognitive Domain) ด้านทักษะ (Psychomotor) และด้านเจตคติ (Affective Domain) ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและจุดมุ่งหมาย การกำหนดเช่นนี้จะทำให้เกิดความสะดวกและชัดเจนในการจัดกิจกรรมและการประเมิน

๒. การกำหนดเนื้อหาหรือความคิดรวบยอดเพื่อให้เข้าใจชัดเจนเป็นหลักในการออกแบบกิจกรรมสำหรับผู้เรียน

๓. การกำหนดกิจกรรมหรือประสบการณ์เรียนรู้สำหรับผู้เรียน การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องดังกล่าว สามารถใช้กระบวนการเป็นขั้นตอนดังนี้

๓.๑ ขั้นนำ คือ การเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียน เช่น การเตรียมความรู้และจัดบรรยากาศที่เหมาะสม เป็นต้น

๓.๒ ขั้นกิจกรรม คือ การให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมที่เตรียมไว้ ให้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่จะนำมาวิเคราะห์หรืออภิปรายให้เกิดการเรียนรู้

๓.๓ ขั้น อภิปราย คือ การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิด ความรู้สึก และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

๓.๔ ขั้น สรุปและนำไปใช้ คือ เป็นการรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูลต่างๆ จากชั้นกิจกรรมและอภิปรายมาประสานกัน จนได้ข้อสรุปที่ชัดเจน รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔. การประเมินผล หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมแล้ว จำเป็นต้องประเมินผลเพื่อดูว่าได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

คมเพชร ฉัตรศุภกุล ยังได้กล่าวถึง ระยะพัฒนาของกลุ่มว่าพฤติกรรมที่สมาชิกแสดงออกตอนเริ่มเข้ากลุ่มอาจแตกต่างจากภายหลังที่ได้รับเข้ากลุ่มเป็นเวลานานแล้ว ทั้งนี้เพราะว่า การที่จะทำให้กลุ่มเป็นกลุ่มที่สมบูรณ์ขึ้น จะต้องอาศัยเวลาในการพัฒนา กลุ่ม ดังนั้น มักจะพบว่า กลุ่มจะต้องผ่านระยะต่างๆ ๔ ระยะ คือ^{๔๓}

๑. ระยะที่บุคคลแต่ละคนมีการแข่งขัน และมีศูนย์กลางอยู่ที่ตนเอง (Individually centered, Competitive phase)

๒. ระยะของความขัดแย้ง และความคับข้องใจ (Frustration and Conflict phase)

๓. ระยะกลุ่มมีความสามัคคี (Group harmony phase)

๔. ระยะที่มีผลงาน และยึดกลุ่มเป็นศูนย์กลาง (Group centered productive phase)

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีกระบวนการกลุ่มจะมีระยะของการพัฒนาปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งลักษณะของการพัฒนาในแต่ละขั้น จะสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน

^{๔๓} คมเพชร ฉัตรศุภกุล, กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๒๘.

๓.๓.๗ เทคนิคของกิจกรรมกลุ่ม

การจัดกิจกรรมกลุ่มให้บรรลุจุดมุ่งหมายและได้รับผลประโยชน์ตามจุดที่มุ่งหวังไว้หรือไม่ นั้นต้องขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีการที่ใช้ในการจัดกิจกรรมกลุ่มด้วย และได้มีผู้กล่าวถึงเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในการจัดกิจกรรมกลุ่มที่สำคัญไว้ดังนี้

กระบวนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ

กระบวนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ กรมวิชาการ ได้แบ่งขั้นตอนไว้ดังนี้^{๔๔}

๑. ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนของการกำหนดวัตถุประสงค์ และการจัดเตรียมบทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลองให้สอดคล้องกัน จุดเน้นของการใช้บทบาทสมมติจะอยู่ที่ตัวผู้แสดง ความรู้สึก ความสีกคิด เหตุผล และวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ของนักเรียน ทั้งนี้ต้องระบุให้ชัดเจนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจอะไรบ้างจากการแสดง จากนั้นจึงกำหนดสถานการณ์และบทบาทที่จะนำไปใช้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์โดยพิจารณาเรื่องความยากง่าย วัย ระดับวุฒิภาวะ คุณธรรม ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง การขัดแย้งปัญหา และอุปสรรคที่จะต้องแก้ไข เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมี โอกาสในการวิเคราะห์ และตัดสินใจต่อไป

๒. ขั้นตอนการแสดง เป็นการเตรียมนักเรียนให้พร้อม โดยการใช้เทคนิคและวิธีการ นำเข้าสู่บทเรียนในรูปแบบต่างๆ กัน การเล่าเรื่องราวสถานการณ์ที่เริ่มเกิดขึ้นการโยงกับ ประสบการณ์เดิมของนักเรียน จากนั้นคัดเลือกผู้แสดงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และบทบาทที่กำหนดขึ้น เมื่อได้ผู้แสดงตามที่ต้องการแล้ว ต้องใช้เวลาสำหรับนักเรียนในการเตรียมการแสดง เพื่อฝึกฝนและทดสอบกับบทบาทที่ตนเองได้รับ เพื่อสร้างความมั่นใจร่วมกัน ต่อจากนั้นจึงช่วยกันจัดฉาก การแสดงให้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง นอกจากนี้ครูต้องเตรียมผู้สังเกตการณ์ เพื่อให้ นักเรียนที่เป็นผู้ดูได้รู้จักการสังเกต การบันทึกข้อมูลกิจกรรมต่างๆ ด้วย เมื่อห้องเรียนและผู้แสดงอยู่ใน สถานการณ์ที่พร้อมแล้วจึงเริ่มต้นให้นักเรียนเริ่มแสดงได้ การแสดงนี้ควรปล่อยให้ไปตาม ธรรมชาติ ครูหรือผู้ชมไม่ควรขัดกลางคัน นอกจากในกรณีผู้แสดงต้องการความช่วยเหลือ ในขณะที่ แสดงครูควรสังเกตพฤติกรรมของผู้แสดงและผู้ชมอย่างใกล้ชิด ข้อควรระวัง คือบางครั้ง การแสดงอาจ ใช้เวลามากเกินไป เยิ่นเย้อ ควรตัดบทด้วยวิธีการที่ดี เพื่อป้องกันการไม่ให้เสียเวลา และผู้ชมเกิดความ เบื่อหน่าย

๓. ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง เป็นขั้นที่นักเรียนจะได้เสนอข้อมูลพฤติกรรม ต่างๆ ที่สังเกตร่วมกัน รู้จักการแยกแยะประเด็น วิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ให้ข้อคิดเห็นอภิปรายจน นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจตามคุณธรรมที่ต้องการ บทบาทที่สำคัญของครู คือการเตรียมคำถามเพื่อ เป็นแนวทางในการอภิปรายกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็น เทคนิค บางประการที่ครูสามารถนำ มาใช้ คือ การสัมภาษณ์ผู้แสดง ผู้ชม ผู้สังเกตการณ์ในเรื่องความรู้สึก ความคิดที่เกิดขึ้น การอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อคำถามที่นำมาใช้ครูต้องระมัดระวังไม่ให้มีการ วิพากษ์วิจารณ์ในการทดลอง ตีเตียนข้อบกพร่องของผู้แสดง แต่ควรเน้นในเรื่องของเหตุผล และพฤติกรรมที่แสดงออกเท่านั้น

^{๔๔} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทยด้านการ ควบคุมตนเองได้และความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๙.

๔. **ชั้นแสดงเพิ่มเติม** หลังการวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดงแล้วนักเรียนอาจจะเสนอแนะแนวทางใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจ ครูอาจจะให้มีการแสดงเพิ่มเติมก็ได้

๕. **ชั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปครูควรส่งเสริมให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์** ตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมที่ศึกษาร่วมกัน การให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม การสรุปสาระสำคัญของเนื้อหา ความคิดรวบยอดของคุณธรรมที่เรียนรู้ การจัดแนวทางและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงต่อไปหลังจากการแสดงบทบาทสมมติแล้ว ครูควรย้ำและทำความเข้าใจกับนักเรียนอีกครั้งหนึ่งว่า การแสดงที่ผ่านมาเป็นเพียงบทบาทสมมติเท่านั้น เพราะนักเรียนบางคนอาจจะติดอยู่กับบทบาท สถานการณ์ และคำอธิบายของนักเรียนบางคนจนเกินไป อาจก่อให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีเกิดขึ้น ครูจึงต้องชี้แนะและทำความเข้าใจให้ถูกต้องเสมอเมื่อเกิดเหตุการณ์ลักษณะประเภทนี้ขึ้น

แนวทางการจัดการเรียนการสอนกับกรณีตัวอย่าง

๑. ศึกษาแยกแยะหัวข้อคุณธรรมที่ต้องการสอน เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการ ความคิดรวบยอด และศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับคุณธรรมที่ช่วยเสริมคุณธรรมที่ต้องการเน้น

๒. คัดเลือกข่าว ตัวอย่างเหตุการณ์ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับคุณธรรมที่สอน ปรับให้เข้ากับวัย ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมของผู้เรียน

๓. กำหนดขั้นตอนและรายละเอียดของการนำไปใช้ จุดมุ่งหมายลำดับขั้นตอนของกิจกรรม

๔. การแสดงออก จำนวนกลุ่มและนักเรียนในแต่ละกลุ่ม สถานที่ เวลาที่ใช้ บทบาทของนักเรียนบางคนและทั้งหมด สื่อประกอบการสอน ประเด็นที่ใช้อภิปรายแสดงความคิดเห็น ตัวอย่างข้อมูลเพิ่มเติม ปัญหาอุปสรรคต่างๆ และแนวทางแก้ไข

๕. การนำไปใช้ในชั้นเรียน เตรียมห้องเรียน และบรรยากาศให้เหมาะสมกับกรณีตัวอย่าง การอภิปราย การแบ่งกลุ่ม ข้อตกลง หรือกติกาที่นำมาใช้ การมอบหมายงานที่ให้ศึกษา และให้ศึกษากกรณีตัวอย่างด้วยตนเอง มีการอภิปรายกลุ่มย่อย เสนอความคิดเห็น การซักถาม การเพิ่มเติมข้อมูล ตัวอย่างต่างๆ การกำหนดผู้แสดงบทบาทสมมติ การตอบปัญหา หรือประเด็นพร้อมเหตุผลท้ายกรณีตัวอย่างที่กำหนดให้

๖. การเพิ่มเติมเนื้อหา เอกสารเสริมประสบการณ์ แบบประเมินตนเอง หรือกลุ่มเกี่ยวกับคุณธรรมที่ต้องการสอนแนวสรุปและประเด็นที่นักเรียนควรทราบ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในสิ่งที่เรียนรู้ความขัดแย้งน้อยลง ครูต้องจัดทำแนวสรุปและตั้งคำถามนำเพื่อให้นักเรียนสรุปแนวคิด สาระสำคัญของคุณธรรมได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะและประเภทของกรณีตัวอย่างสามารถจัดทำได้จาก ข่าวหนังสือพิมพ์ เหตุการณ์ เรื่องสั้น การเล่าเรื่อง รูปภาพ บทสนทนา หรือคำพูด

แนวทางการสร้างกรณีตัวอย่าง

๑. กำหนดให้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง หรือมีส่วนใกล้เคียงกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

๒. เรื่องที่สร้างต้องเป็นเรื่องที่ยังหาข้อยุติหรือข้อสรุปไม่ได้ มีประเด็นที่ต้องใช้ความคิดเห็นของบุคคลหลายๆ ฝ่าย ทางเลือกของคำตอบมีหลายแนวและเปิดกว้าง

๓. สอดคล้องกับเนื้อหาทางจริยธรรม เหมาะสมกับวัยและประสบการณ์ของนักเรียน
๔. ปรับเป็นกิจกรรมที่แสดงออกและเคลื่อนไหว
๕. มีสาระน่าสนใจ สนุกสนาน แทรกข้อคิดเห็นเป็นประโยชน์
๖. มีคำถามหรือประเด็นที่ใช้ในการอภิปรายและแสดงความคิดเห็น

ข้อควรพิจารณาในการใช้กรณีตัวอย่าง

๑. การสร้างกรณีตัวอย่างไม่ควรเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่งในชั้นเรียน ควรหลีกเลี่ยงการนำมาใช้โดยตรง แต่ควรดัดแปลงให้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างใกล้เคียงที่สุดเท่านั้น
๒. ครูต้องพยายามคลี่คลายความคิดเห็นขัดแย้งที่แตกต่างกันของนักเรียนได้ โดยยึดแนวข้อสรุปที่ได้จากข้อตกลงของความคิดเห็นของกลุ่มคุณธรรมที่ต้องการเน้นและความคิดรวบยอดของการสอนเป็นแกนสำคัญที่นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งหมด
๓. ควรนำกิจกรรม หรือสื่อการสอนบางประเภทเข้าช่วยในการสอนบางครั้ง เช่น กิจกรรมบทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลอง เป็นต้น
๔. จุดประสงค์สำคัญของกรณีตัวอย่างควรมุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักสร้างความคิดเห็นของตนเองให้เกิดขึ้น มีความเชื่อมั่นและกล้าแสดงออกอย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผลการสร้างกฎเกณฑ์ของกลุ่ม การรู้จักเคารพมติหรือผลการตัดสินใจของกลุ่มร่วมกัน
๕. ต้องมีเทคนิคเชื่อมโยงกรณีตัวอย่าง ที่นำมาใช้ให้สัมพันธ์กับสิ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนกัน เพื่อประโยชน์ในการหาแนวทางและข้อเสนอแนะแก่นักเรียนที่มีข้อบกพร่องทางความประพฤติอยู่

การจัดการเรียนการสอนกับสถานการณ์จำลอง

แนวทางการจัดการเรียนการสอนกับสถานการณ์จำลองประโยชน์ของการใช้สถานการณ์จำลองในการจัดการเรียนการสอน

๑. เป็นรูปแบบและกระบวนการที่ฝึกฝนให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นปัญหาต่างๆ การรู้จักแสวงหาข้อมูล การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหา การค้นพบ การวินิจฉัย การตัดสินใจ เป็นต้น
๒. ช่วยสร้างความเข้าใจในการบูรณาการของระบบต่างๆ ในสังคมที่ก่อให้เกิดปัญหาจริยธรรมได้ รู้จักการสัมพันธ์ของความคิด ข้อมูลที่ได้รับ และการเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติจริงต่อไป
๓. สามารถพัฒนาทักษะนิสัยส่วนบุคคลได้ในเรื่อง ความรู้สึก ความพึงพอใจ การช่วยเหลือ การทำงานกลุ่ม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การปรับพฤติกรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความเข้าใจ เจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตในสังคมและผู้อื่น
๔. เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนในการแสวงหาข้อเท็จจริง การทดลองกับระบบข้อมูลปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต การเปรียบเทียบ ข้อเตือนใจ ความระมัดระวังละเอียดรอบคอบในเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นจริงหรือใกล้เคียงกับที่ผู้เรียนเรียนมากระบวนการวางแผนและการออกแบบสถานการณ์จำลองขั้นตอนที่ 1 การสำรวจและการวิเคราะห์ระบบปัญหา ครูศึกษาและกำหนดสถานการณ์ที่สอดคล้องกับคุณธรรมที่จะพัฒนา โดยตั้งวัตถุประสงค์ และขอบเขตของการสอนจากนั้นศึกษากระบวนการที่เกิดขึ้นในสังคม วิเคราะห์และคัดเลือกปัญหาสำคัญที่ต้องการสอนแก่นักเรียน การพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อนักเรียนที่ต้องการศึกษา ขั้นตอนนี้ช่วยให้ครูเกิดความมั่นใจ และมีแนวคิดในการวางเค้าโครงของสถานการณ์จำลองให้มีส่วนใกล้เคียงกับ

สถานการณ์จริง ให้ตรงกับปัญหาจริยธรรมที่ต้องการพัฒนาในตัวนักเรียน ของเขตของการนำไปใช้ใน ห้องเรียน สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่จัดขึ้นจะมีความเหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของ นักเรียน

ขั้นตอนที่ ๒ การออกแบบสถานการณ์จำลอง ดำเนินการดังนี้

๑. กำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และเฉพาะเจาะจงที่ระบุว่าสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้นมุ่งสอนอะไรแก่นักเรียน เน้นเรื่องใดเป็นหลัก เนื้อหาความจริงมนคติหรือทักษะ

๒. การคัดเลือกสถานการณ์ในชีวิตที่ต้องการนำมาจำลองไว้ เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกการเรียนรู้ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ และทักษะตามที่ต้องการ

๓. ออกแบบโครงสร้างทั่วไปของกิจกรรม มีรายละเอียด เช่น

๑. บทบาทของผู้ร่วมกิจกรรม

๒. เป้าหมายของผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคน

๓. ขวสารข้อมูลที่จำเป็น

๔. ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๕. ลำดับขั้นตอนของเหตุการณ์

๖. การจบของสถานการณ์จำลอง

๗. สถานการณ์สิ่งแวดล้อม องค์ประกอบภายนอก

๔. การสร้างและออกแบบวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในกิจกรรม การกำหนดสัญลักษณ์หรือตัวแทนอะไรในสถานการณ์จริง เช่น กระดาษแข็ง ตารางข้อมูล แผนภูมิ กราฟ สถิติต่างๆ ใบบันทึกคะแนน บัตรคำสั่งเหรียญ รูปภาพ เป็นต้น

๕. การเขียนกฎเกณฑ์ กติกาของกิจกรรมการสอน โดยคำนึงขั้นตอนของกิจกรรมการเตรียมตัวของนักเรียน การอธิบายสื่อการสอนที่นำมาใช้เพื่ออะไร การเริ่มต้นของกิจกรรม ลำดับเหตุการณ์ ข้อตกลง เงื่อนไขแต่ละตอน กฎเกณฑ์ของการทำกิจกรรมร่วมกัน การระบุคะแนนที่ควรได้รับ

๖. การทดลองใช้ ครูนำสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้นแล้วไปทดลองใช้กับนักเรียนในระดับเดียวกัน ซึ่งเป็นกลุ่มขนาดเล็ก เพื่อปรับปรุงขั้นตอนและกระบวนการเบื้องต้นก่อนการนำไปใช้จริงขั้นตอนที่ ๓ การทดสอบและการปรับปรุงคุณภาพของสถานการณ์จำลอง ดำเนินการ ๒ ประการคือ

๑. ลักษณะที่เป็นจริงของสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้นในแง่ของความตรงกับสถานการณ์จริง ความเข้าใจและความน่าเชื่อถือที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

๒. ความสามารถในการนำมาเล่น ในด้านของความง่าย ความสนุกสนานความเหมาะสม กับระดับความสามารถของนักเรียนวิธีการใช้สถานการณ์จำลองในชั้นเรียน มีขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

๑. ขั้นนำการสอน เป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียน โดยให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่นักเรียนการเล่าเรื่องสรุปของสถานการณ์ที่นำมาใช้ วัตถุประสงค์ที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ การแนะนำรูปแบบสถานการณ์จำลองที่สร้างขึ้น ความเข้าใจเบื้องต้น การแบ่งกลุ่ม การทำความเข้าใจกับกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ บทบาทของนักเรียนบางคน เป็นต้น

๒. ขั้นดำเนินกิจกรรม นักเรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่ม เริ่มปฏิบัติตามกิจกรรมที่ระบุไว้ใน บทบาทหน้าที่ การศึกษาข่าวสารข้อมูลจากวัสดุอุปกรณ์ที่กำหนดให้ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ การหาข้อมูลเพิ่มเติม การได้รับผลคะแนนตามกระบวนการแต่ละขั้นตอน การอภิปรายร่วมกัน การหาข้อตกลงและวิธีการ การกำหนดแผนการดำเนินการ ในขั้นตอนนี้ ครูจะเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ กำหนดกติกา กฎเกณฑ์การใช้ การให้คะแนนตามคำถาม หรือผลที่ปรากฏออกมา ครูไม่ควรไปขัด หรือห้ามกระบวนการศึกษาของนักเรียน แต่ควรสังเกตหรือบันทึกพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์และอภิปรายผลในขั้นเรียนขั้นต่อไป

๓. ขั้นวิเคราะห์และอภิปรายผล เมื่อกิจกรรมสิ้นสุด ครูนำนักเรียนทบทวนและวิเคราะห์ ประสพการณ์ต่างๆ ในขณะปฏิบัติตามกิจกรรม สามเหตุและผลที่เกิดขึ้นของกิจกรรมความสัมพันธ์ ระหว่างกฎเกณฑ์ กติกา การวางแผน เงื่อนไขที่นำมาใช้ การตัดสินใจ โอกาสของสิ่งที่จะเกิดขึ้น การเปรียบเทียบข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาร่วมกัน ครูควรเพิ่มเติมข้อสังเกตหรือบันทึกพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อเสริมสร้างการอภิปรายในขั้นนี้ด้วย

๔. ขั้น การสรุปกิจกรรมการเรียนรู้ ถ้าครูได้สร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาเป็นตัวแทน ของสถานการณ์จริงอย่างถูกต้อง สามารถดำเนินการสอนไปตามขั้นตอนที่กำหนดจะทำให้นักเรียนรู้ ได้อย่างมาก การสรุปจึงมักมุ่งในเรื่องของบูรณาการ การเปรียบเทียบกับเนื้อหาของสิ่งที่เรียนรู้กับการ ดำเนินชีวิตจริง การประยุกต์เชื่อมโยงของสถานการณ์จริง กับสถานการณ์จำลองให้มีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกัน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงต่อไป

กิจกรรมการเรียนรู้การสอนโดยใช้เกม

นักเรียนในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น ยังอยู่ในวันที่ชอบเล่นชอบ เคลื่อนไหว หากครูได้นำเกมมาจัดกิจกรรมการสอนด้านพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมโดยจัดเป็น กิจกรรมสลับ คือ จัดสลับกับกิจกรรมหลักที่ใช้ในเวลาสอนนานๆ เช่น สลับกับการอธิบายของครู สลับกับการอ่าน ค้นคว้ารายงาน หรือสลับกับการแบ่งกลุ่มปรึกษาหารือ เป็นต้น

เกม เป็นกิจกรรมการเล่นที่มีข้อตกลงหรือกติกาเฉพาะเรื่อง ซึ่งผู้เล่นต้องแสดง ความสามารถเฉพาะตน หรือความสามารถในการร่วมใจกันของกลุ่มเพื่อแข่งขันให้ได้ชัยชนะ การสอน โดยใช้เกมเป็นสื่อ นั้นช่วยให้ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์สนิทสนมกัน นักเรียนได้แสดงออกถึง ความสามารถ ความคิด และคุณธรรมในจิตใจของตน นักเรียนเกิดอารมณ์สนุก ตื่นเต้นการสอนโดยใช้ เกมจึงทำให้นักเรียนไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนลักษณะของเกมที่ควรใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนของนักเรียนมีดังนี้

๑. เกม มีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์

๒. เกม ต้องท้าทายให้รู้จักคิด ด้วยการกำหนดระยะเวลาให้ทำ ให้โอกาสสองทำ

๓. เกม มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด การเริ่มต้นของเกมจะมีสัญญาณ และมีการกำหนดให้ หยุดด้วยสัญญาณ

๔. เกม มีบริเวณ มีขอบเขตกำหนดให้เล่น บริเวณหรือขอบเขตจะกว้างหรือแคบ แตกต่างไปตามลักษณะของเกม

๕. เกม มีกฎ และกติกา ซึ่งช่วยให้ผู้เล่นรู้วิธีเล่น การมีเสรีภาพ และการถูกควบคุมในการเล่น

๖. เกม จัดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาและฝึกทักษะ

๗. เกม ให้โอกาสแก่สมาชิกทุกคนได้เล่นร่วมกัน

ขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนด้วยเกม มีดังนี้

๗.๑ เกมที่นำมาจัดกิจกรรม ควรเป็นเกมที่แฝงด้วยคุณธรรม และสอดคล้องกับบทเรียน และมุ่งให้เกมเป็นสื่อ มิใช่มุ่งแข่งขันเพื่อเอาชนะอย่างเดียว

๗.๒ เป็นเกมที่มีวิธีการเล่นไม่ซับซ้อน และไม่ใช้เวลานานเกินไป

๗.๓ นักเรียนมีโอกาสเล่นเกมนั้นหลายคน หรือผลัดกันเล่นได้ทั่วถึง

๗.๔ ครูอธิบายและสาธิตวิธีการเล่นอย่างชัดเจน นักเรียนเข้าใจกติกา วัตถุประสงค์ของบทเรียน และใช้อุปกรณ์การเล่นได้ถูกต้อง

๗.๕ นักเรียนเล่นเกมตามกติกา และเวลาที่กำหนดให้ มีระเบียบวินัยและรับผิดชอบ

๗.๖ นักเรียนและครูร่วมกันสรุปผลและอภิปรายผลของการเล่นเกม พร้อมทั้งจัดเก็บอุปกรณ์ และจัดสถานที่ให้เรียบร้อย

๗.๗ ครูสรุป และเชื่อมโยงไปสู่คุณธรรมที่สอนในบทเรียน

ทศนา แคมมณี ได้กล่าวถึง เทคนิคและวิธีการการจัดกิจกรรมกลุ่มให้สอดคล้องกับหลักทฤษฎี มีอยู่หลายวิธี ดังนี้^{๔๕}

๑. เกม (Game) การใช้กิจกรรมเกมเป็นการให้สมาชิกเข้าไปร่วมในสถานการณ์ที่ผู้เล่นยินยอม ตกลงกันที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งเพื่อให้ได้ตามเป้าหมายตามที่ต้องการ ซึ่งมักจะมิผลในรูปแบบของการแพ้ชนะ การเล่นเกมจะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ยุทธวิธีต่างๆ ที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ และได้ฝึกฝนเทคนิคและทักษะที่ต้องการ รวมทั้งช่วยให้เกิดความสนุกสนาน

๒. บทบาทสมมติ (Role - Play) การใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออก เกิดความรู้สึก ความนึกคิดในการแสดงบทบาทของคนอื่นที่ไม่ใช่ตนเอง โดยใช้ตัวละครที่สมมติขึ้นจากสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่ใกล้เคียงความเป็นจริง มาเป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรม โดยให้นักเรียนแสดงบทบาทสมตินั้นๆ และการแสดงบทบาทสมมติจะให้ความรู้ ความเข้าใจ สามารถแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมา วิธีการนี้ช่วยให้มีโอกาสศึกษาวิเคราะห์ถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้ง และช่วยให้เข้าใจบทบาทที่ต่างไปจากตน โดยไม่ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งเหล่านั้นในเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของนักเรียนแต่ละคนวัตถุประสงค์ของการใช้บทบาทสมมติ

๑. เพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในความรู้สึก พฤติกรรม การแสดงออกของผู้อื่น

๒. เพื่อให้นักเรียนมีการปรับหรือเปลี่ยนเจตคติ พฤติกรรมและการปฏิบัติตนในสังคมอย่างเหมาะสม

๓. เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกการใช้ความรู้ในการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ฝึกการแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจ

^{๔๕} ทศนา แคมมณี, กลุ่มสัมพันธ์เพื่อการทำงานและการจัดการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : นิชนแอดเวอร์ไทซิงกรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๒.

๔. เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนได้มีโอกาสแสดงออกได้เรียนอย่างสนุกสนาน

๕. เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนมีความใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงมากขึ้น

๓. กรณีตัวอย่าง (Case) เป็นการสอนที่สร้างขึ้นง่ายๆ มีสาระ น่าสนใจ ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก โดยครูสามารถใช้กรณีตัวอย่างหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงมาดัดแปลงและใช้เป็นสื่อตัวอย่าง หรือเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายกันเป็นการช่วยฝึกฝน การใช้ความคิดในการแก้ปัญหาหลายๆ แบบ วิธีนี้ช่วยให้คิดพิจารณาข้อมูลที่ได้รับอย่างถี่ถ้วนนอกจากนั้นยังช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง โดยการเชื่อมโยงเอาสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสิ่งแวดล้อม ชีวิตประจำวันที่น่าสนใจ ขวนติดตาม และยงหาข้อสรุปเด่นชัดไม่ได้มารับปรุงให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนอย่างมีกระบวนการและขั้นตอนที่เหมาะสม นักเรียนจะได้ฝึกฝนกับการเผชิญเรื่องราวต่างๆ นักเรียนจะได้ฝึกฝนการวิเคราะห์แยกแยะประเด็นปัญหาและตัดสินใจได้อย่างมีหลักเกณฑ์อย่างมีเหตุผล นอกจากนี้นักเรียนยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ความรู้สึก เจตคติของตนเองต่อผู้อื่นด้วย พร้อมทั้งได้พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ การทำงานเป็นกลุ่ม การอภิปรายกลุ่มย่อย และมติของกลุ่ม

๔. สถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นการใช้สถานการณ์ที่จำลองขึ้นให้เหมือนจริงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาเป็นเครื่องมือ โดยให้เข้าไปอยู่ในสถานการณ์และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ในสถานการณ์จำลอง ทำให้ได้ทดลองแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่ในชีวิตจริงอาจไม่กล้าแสดง การใช้สถานการณ์จำลองจะช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งในองค์ประกอบที่ซับซ้อนของความเป็นจริง

๕. ละคร (Acting or Dramatization) คือ วิธีการที่ให้ผู้เรียนได้ทดลองแสดงบทบาทตามที่เรียนหรือกำหนดไว้ โดยผู้เรียนจะต้องพยายามแสดงให้สมบทบาทตามที่กำหนดไว้โดยไม่เอาบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเข้าไปเกี่ยวข้อง วิธีการนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการที่จะเข้าใจความรู้สึก เหตุผลและพฤติกรรมของผู้อื่น ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ กัน นอกจากนี้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงละครร่วมกันจะช่วยฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรับผิดชอบในการเรียนรู้ร่วมกันและได้ฝึกการทำงานร่วมกัน

๖. อภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group) การใช้กลุ่มย่อยช่วยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างทั่วถึง รวมทั้งให้สมาชิกเรียนรู้จากกันและกัน คือ ได้เรียนรู้จากความรู้สึก พฤติกรรม การปรับตัว การมีปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้บทบาทหน้าที่ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจร่วมกัน การใช้เทคนิคกลุ่มย่อยมีหลายวิธีด้วยกันแล้วแต่ผู้จัดจะคิดค้นขึ้น แต่ที่นิยมใช้จะเป็นกลุ่มระดมสมอง

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า กิจกรรมกลุ่ม คือ การจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการกระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนด ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาร่วมกันส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มได้พัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนต่อไป

๓.๔ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ให้สำเร็จในการทำงาน

การใช้หลักธรรมอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงานโดย ผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้ การใช้หลักธรรมอิทธิบาท ๔ ในการบริหารงาน ของผู้บริหารโรงเรียนและครูสอนจะให้ประสพผลในการทำงานให้สำเร็จในหน้าที่การทำงานที่ตั้นนั้น จะส่งผลให้งานประสพผลสำเร็จ ที่ตั้งเอาไว้และดำเนินไปด้วยดี ผู้บริหารโรงเรียนใดสามารถนำไปปฏิบัติได้ครบถ้วนจะถือว่าเป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสมบูรณ์ในหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ซึ่งผู้บริหารและครูผู้สอนจะต้องมีและให้มีบุคคลในองค์การคือ ความสำเร็จของงานตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและมีความก้าวหน้าอย่างไม่มีหยุดยั้ง

คำว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนาที่ทำให้ถึงความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ หลักธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจเพียงอย่างเดียวก็ไม่สร้างเหตุแห่งความสำเร็จ ผู้บริหารต้องมีความพอใจแล้วพยายามขวนขวายหาความสำเร็จของสถานศึกษาอยู่บ่อยๆ โดยไม่เลิกกลางคัน พิจารณาหาข้อบกพร่องของการทำงาน แล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการทำงานเพื่อให้ประสพความสำเร็จ ในการบริหารหน่วยงาน การที่ผู้บริหารแสวงหา ผักผ่อน อดทน พิน ฝ่าเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จของหน่วยงาน อิทธิบาท ๔ นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญต่อความสำเร็จของผู้บริหาร ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านฉันทะ เป็น การกระทำที่แสดงถึง ความสนใจใฝ่รู้ ความรักพอใจในสิ่งที่กระทำ และผลของการกระทำ ความมุ่งมั่นในสิ่งที่กระทำนั้น บรรลุเป้าหมายและการใช้วิธีที่ถูกต้องในการบรรลุเป้าหมาย

๒. ด้านวิริยะ เป็นการกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่ต้องการทำงานให้สำเร็จลงโดยไม่ย่อ ท้อต่ออุปสรรคใดๆ ที่เกิดขึ้น โดยมองว่าอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายในการทำงานให้สำเร็จต่อไป

๓. ด้านจิตตะ เป็นการกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานด้วยความแน่วแน่ จดจ่อในสิ่งนั้น เมื่อมีสิ่งใดมารบกวนก็ไม่สามารถที่จะละทิ้งงานนั้นได้ ด้วยเห็นว่าการที่ ทำนั้นมีความสำคัญต่อตนเอง ผู้อื่น ตลอดจนรวมถึงสภาพแวดล้อมด้วย จึงได้อุทิศกายและจิตใจในการ ทำงานนั้น

๔. ด้านวิมังสา เป็นการกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่ได้ใช้ปัญญาในการพิจารณา ใคร่ครวญและการค้นหาและแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน โดยได้มีการทดลองและหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงาน ส่งเสริมให้งานเสร็จสิ้น และบรรลุเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์เรียบร้อย

๓.๕ ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรคต่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่ง วิเชียร พากเพียร ได้กล่าวถึงประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้^{๔๖}

๑. ประโยชน์ของ ฉันทะ คือเป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่องาน ไม่ท้อถอย มีกำลังใจต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ไม่ก้าวหน้า

๒. ประโยชน์ของ วิริยะ คือ กำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะจะทำให้เป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้ามีแต่งานค้าง กลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ

๓. ประโยชน์ของ จิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันที่ ถ้าขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้ง่ายโดยไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว

๔. ประโยชน์ของ วิมังสา คือ ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานถูกๆ ผิดๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลืองเวลา และทำให้โง่เขลา หลักธรรมอิทธิบาท ๔ นี้ก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ ๑) ทำให้เป็นคนมีนิสัยรักงาน ใฝ่ใจติดตามผลงานอย่างเพลิดเพลิน ๒) รู้จักรับผิดชอบงานที่ทำด้วยมีระเบียบและสมเหตุสมผล ๓) มีประสบการณ์ชัดเจนในกิจกรรมหลายสาขา สามารถแก้ปัญหาได้เฉียบขาด ถูกต้องและรอบคอบ และ ๔) ทำให้กิจการซึ่งไม่เลือบ่ากว่าแรงบรรลุเป้าหมายสำเร็จ คุ่มค่าและทันเหตุการณ์

จากประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง ดังนั้นหากผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีอิทธิบาท ๔ และใช้อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมหนึ่งในการบริหารโรงเรียนแล้วก็จะทำให้ผู้บริหารสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลดีต่อทั้งโรงเรียนและต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย^{๔๗}

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มีข้อธรรม ๔ ข้อ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัว อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองหรือทบทวน ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมนี้เพื่อประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสถานศึกษาและการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการ

^{๔๖} วิเชียร พากเพียร, “การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กรุงเทพมหานคร”, ปริญญานิพนธ์ปริญญาโท (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖.

^{๔๗} วิชัย ธรรมเจริญ, ธรรมศึกษาตรี, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ. กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

กระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนดทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาร่วมกันส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มได้พัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนกิจกรรมกลุ่ม คือ การจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งความคิดเห็นและการกระทำภายในสถานการณ์ที่กำหนด ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการวางแผนการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาร่วมกันส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มได้พัฒนาตนเอง เกิดการเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียน หลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมหนึ่งในการบริหารโรงเรียนแล้วก็จะทำให้ผู้บริหารและครูผู้สอนสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อไป